

ساختار کتاب

کتاب شب امتحان علوم و فنون ادبی (۲) یازدهم انسانی از ۴ قسمت اصلی تشکیل شده است که به صورت زیر است:

(۱) **آزمون‌های نوبت اول:** آزمون‌های شماره ۱ تا ۴ این کتاب مربوط به مباحث نوبت اول است که خودش به دو قسمت تقسیم می‌شود:

(الف) آزمون‌های طبقه‌بندی شده: آزمون‌های شماره ۱ و ۲ را درس به درس طبقه‌بندی کرده‌ایم. بنابراین شما به راحتی می‌توانید پس از خواندن هر درس از درس‌نامه، تعدادی سؤال را بررسی کنید. حواستان باشد این آزمون‌ها هم، ۲۰ نمره‌ای و مثل یک آزمون کامل هستند. در کنار سؤال‌های این آزمون‌ها نکات مشاوره‌ای نوشته‌ایم. این نکات به شما در درس خواندن قبل از امتحان و پاسخگویی به آزمون در زمان امتحان کمک می‌کند.

(ب) آزمون‌های طبقه‌بندی نشده: آزمون‌های شماره ۳ و ۴ را طبقه‌بندی نکرده‌ایم تا دو آزمون نوبت اول مشابه آزمونی را که معلمان از شما خواهد گرفت، ببینید.

(۲) **آزمون‌های نوبت دوم:** آزمون‌های شماره ۵ تا ۱۲ از کل کتاب و مطابق امتحان پایان سال طرح شده‌اند. این قسمت هم، خودش به ۲ بخش تقسیم می‌شود:

(الف) آزمون‌های طبقه‌بندی شده: آزمون‌های شماره ۵ تا ۸ را که برای نوبت دوم طرح شده‌اند هم طبقه‌بندی کرده‌ایم. با این کار باز هم می‌توانید پس از خواندن هر درس، تعدادی سؤال مرتبط را پاسخ دهید. هر کدام از این آزمون‌ها هم، ۲۰ نمره دارند. در واقع در این بخش، شما ۴ آزمون کامل را می‌بینید. این آزمون‌ها هم نکات مشاوره‌ای دارند.

(ب) آزمون‌های طبقه‌بندی نشده: آزمون‌های شماره ۹ تا ۱۲ را طبقه‌بندی نکرده‌ایم؛ پس در این بخش با ۴ آزمون نوبت دوم، مشابه آزمون پایان سال معلمان مواجه خواهید شد.

(۳) **پاسخ‌نامه تشریحی آزمون‌ها:** در پاسخ تشریحی آزمون‌ها تمام آن‌چه را که شما باید در امتحان بنویسید تا نمره کامل کسب کنید، برایتان نوشته‌ایم.

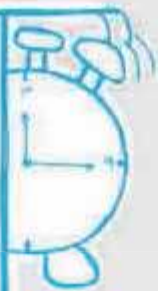
(۴) **درس‌نامه کامل شب امتحانی:** این قسمت برگ برنده شما نسبت به کسانی است که این کتاب را نمی‌خوانند. در این قسمت تمام آن‌چه را که

شما برای گرفتن نمره عالی در امتحان علوم و فنون ادبی (۲) نیاز دارید، تنها در ۱۲ صفحه آورده‌ایم، بخوانید و لذتش را ببرید!

یک راهکار: موقع امتحان‌های نوبت اول می‌توانید از سؤالات درس‌های ۱ تا ۶ آزمون‌های ۵ تا ۸ هم استفاده کنید.

بازمبندی درس علوم و فنون ادبی ۲

نمونه	موضوع
۲	تاریخ ادبیات
۲	سبک‌شناسی
۶	موسیقی شعر
۶	زیبایی‌شناسی
۴	نقد و تحلیل نظم و نثر
۲۰	جمع

فهرست

پاسخ‌نامه	آزمون	نوبت
۳۲	۳	اول (طبقه‌بندی شده)
۳۲	۵	اول (طبقه‌بندی شده)
۳۳	۸	اول (طبقه‌بندی نشده)
۳۴	۱۰	اول (طبقه‌بندی نشده)
۳۴	۱۲	دوم (طبقه‌بندی شده)
۳۵	۱۵	دوم (طبقه‌بندی شده)
۳۶	۱۸	دوم (طبقه‌بندی شده)
۳۷	۲۱	دوم (طبقه‌بندی شده)
۳۸	۲۴	دوم (طبقه‌بندی نشده)
۳۸	۲۶	دوم (طبقه‌بندی نشده)
۳۹	۲۸	دوم (طبقه‌بندی نشده)
۴۰	۳۰	دوم (طبقه‌بندی نشده)

۴۱

درس‌نامه توپ برای شب امتحان

شماره	kheilisabz.com	مدت آزمون: ۸۰ دقیقه	رشته: ادبیات و علوم انسانی	علوم و فنون ادبی (۲)												
نمره	نوبت اول پایه یازدهم دوره متوسطه دوم			آزمون شماره ۱												
درس اول																
۰/۲۵	<p>۱ شعر زیر که درباره قتل عام سال ۶۳۳ ه.ق مغولان در اصفهان است؛ سروده چه کسی است؟ کس نیست که تا بر وطن خود گرید بر حال تباه مردم بد گرید دی بر سر مرده‌ای دو صد شیون بود امروز یکی نیست که بر صد گرید</p>															
۱	<p>۲ هر یک از اتفاقات زیر، چه پیامدی در قرن هفتم داشت؟ الف) انتقال قدرت از خراسان به مرکز ایران: ب) کشته یا متواری شدن بسیاری از دانشمندان و ادیبان:</p>															
۱/۵	<p>۳ جدول زیر را کامل کنید.</p> <table border="1" data-bbox="533 636 1096 824" style="margin-left: auto; margin-right: auto;"> <thead> <tr> <th>نام نویسنده</th> <th>نام کتاب</th> <th>نوع نثر</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td></td> <td>تاریخ جهان‌گشا</td> <td>الف)</td> </tr> <tr> <td></td> <td>گلستان</td> <td>ب)</td> </tr> <tr> <td>شمس قیس رازی</td> <td></td> <td>پ)</td> </tr> </tbody> </table>				نام نویسنده	نام کتاب	نوع نثر		تاریخ جهان‌گشا	الف)		گلستان	ب)	شمس قیس رازی		پ)
نام نویسنده	نام کتاب	نوع نثر														
	تاریخ جهان‌گشا	الف)														
	گلستان	ب)														
شمس قیس رازی		پ)														
۰/۲۵	<p>۴ جاهای خالی را با کلمات مناسب کامل کنید. الف) قدرت شاعری ابن‌بیمین در قطعات ..... او آشکار شده است. ب) شهر هرات مرکز فرمانروایی ..... بود.</p>															
۰/۲۵	<p>۵ درستی یا نادرستی جمله‌های زیر را مشخص کنید. الف) در میان آثار منثور مولانا، مجالس سبعه و مکاتیب را او گفته و شاگردانش نوشته‌اند. ب) سلمان ساوجی در غزل، توجه خاصی به سعدی و مولوی داشته است. پ) اقدام مهم فرهنگی خواجه رشیدالدین فضل‌الله، تأسیس عمارت ربیع رشیدی در تبریز است.</p>															
درس دوم																
۱	<p>۶ بیت‌های زیر را درست بخوانید، مرز پایه‌های آوایی آن را مشخص کنید و هر پایه را در خانه خود قرار دهید. الف) شکر کند عارف حق، کز همه بردیم سبق بر زیر هفت طبق، اختر رخشنده شدم ب) خام را جز آتش هجر و قراق کی پزد کی وارهاوند از نفاق؟</p>															
۱/۵	<p>۷ به سؤال زیر پاسخ کوتاه دهید. وزن شعر چگونه به وجود می‌آید؟</p>															
درس سوم																
۰/۵	<p>۸ به سؤال زیر پاسخ کوتاه دهید. در مصراع «سحر چون خسرو خاور علم بر کوهساران زد» کدام پدیده طبیعی به شکل ادبی بیان شده است؟</p>															
۰/۵	<p>۹ به سؤال زیر پاسخ کوتاه دهید. مصراع «ابر آمد و باز بر سر سبزه گریست» را به یک جمله عادی و کلام ساده تبدیل کنید.</p>															
۱	<p>۱۰ برای هر یک از تشبیهات زیر، وجه شبه مناسب بنویسید. الف) روی ماه (ب) تیر مژگان</p>															
۰/۵	<p>۱۱ درستی یا نادرستی عبارتهای زیر را مشخص کنید. الف) در بیت «دست از مسی وجود چو مردان ره بشوی / تا کیمیای عشق بیابی و زر شوی» دو تشبیه فشرده و یک تشبیه گسترده وجود دارد. ب) در بیت «دل گرفتار بلای عشق توست / جان شهید کربلای عشق توست» عشق در هر دو تشبیه، مشبه است.</p>															
۰/۵	<p>۱۲ به سؤال زیر پاسخ کوتاه دهید. قسمت‌های مشخص شده در هر یک از تشبیه‌ها، کدام پایه یا رکن را نشان می‌دهد؟ الف) من رفتم و مرغ روح من پیش تو ماند تا هم چو کیوتر از تو آرد نامه ب) دانا چو طبله عطار است؛ خاموش و هنرنمای.</p>															

ردیف	آزمون شماره ۱	رشته: ادبیات و علوم انسانی	مدت آزمون: ۸۰ دقیقه	kheilisabz.com												
نمره	نوبت اول پایه یازدهم دوره متوسطه دوم															
۱۳	هر یک از ویژگی‌های سبک عراقی مربوط به کدام یک از قلمروهای «ادبی، زبانی، فکری» است؟ (الف) کاربرد غزل در شعر این دوره بیشتر شد. (.....) (ب) پرهیز از زهد ریایی، توجه به صفا و پالایش درون، از مفاهیم و اندیشه‌های شعر این دوره است. (.....) (پ) به‌کارگیری حرف نشانه «مر» در کنار مفعول جمله کم شده است. (.....)			۰/۷۵												
۱۴	جدول را کامل کنید.			۰/۷۵												
	<table border="1"> <thead> <tr> <th></th> <th>سبک عراقی</th> <th>سبک خراسانی</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>(الف)</td> <td>رواج روحیه عرفانی و اخلاقی</td> <td>.....</td> </tr> <tr> <td>(ب)</td> <td>.....</td> <td>واقع‌گرایی یا توجه به دنیای بیرون</td> </tr> <tr> <td>(پ)</td> <td>غم‌گرایی</td> <td>.....</td> </tr> </tbody> </table>		سبک عراقی	سبک خراسانی	(الف)	رواج روحیه عرفانی و اخلاقی	.....	(ب)	.....	واقع‌گرایی یا توجه به دنیای بیرون	(پ)	غم‌گرایی	.....			
	سبک عراقی	سبک خراسانی														
(الف)	رواج روحیه عرفانی و اخلاقی	.....														
(ب)	.....	واقع‌گرایی یا توجه به دنیای بیرون														
(پ)	غم‌گرایی	.....														
۱۵	یک ویژگی فکری بیت زیر را بنویسید. خیمه آنس مزن بر در این کهنه‌رباط که اساسش همه بی‌موقع و بی‌بنیاد است (شواهی کرمانی)			۰/۵												
۱۶	شعر زیر را بخوانید و دو مورد از ویژگی‌های زبانی آن را بنویسید. صوفی از پرتو می‌راز نهانی دانست گوهر هر کس از این لعل توانی دانست قدر مجموعه گل مرغ سحر داند و بس که نه هر کو ورقی خواند معانی دانست عرضه کردم دو جهان بر دل کارافتاده به جز از عشق تو باقی همه فانی دانست (ماقظ)			۱												
۱۷	جاهای خالی را با کلمات مناسب کامل کنید. (الف) هر مصراع بیت «روزگار است این که گه عزت دهد گه خوار دارد / چرخ بازیگر از این بازیچه‌ها بسیار دارد» از پایه‌های آوایی با وزن ..... تشکیل شده است. (ب) معادل آوایی هر یک از پایه‌های شعر را ..... می‌نامند.			۰/۵ ۰/۵												
۱۸	نشانه‌های هجایی معادل وزن‌های زیر را بنویسید. (الف) -- U - (ب) - UU -			۰/۵												
۱۹	بیت زیر را متناسب با پایه‌های آوایی تفکیک کنید، سپس وزن و نشانه‌های هجایی هر یک را بنویسید. رحمت آرید بر آن مرغ سحرخوان چمن کاو بماند ز گل و طرف گلستان محروم			۱/۵												
۲۰	هر یک از تعریف‌های زیر یادآور کدام یک از اصطلاحات «علاقه و قرینه» است؟ (الف) نشانه‌ای در کلام است که ذهن خواننده را از معنای حقیقی دور می‌سازد و به سوی معنای غیر حقیقی آن سوق می‌دهد. .... (ب) رابطه و پیوندی است که میان معنی حقیقی و غیر حقیقی یک واژه وجود دارد.			۰/۵												
۲۱	معنی غیر حقیقی هر یک از مجازهای مشخص شده را بنویسید. (الف) چو آشامیدم این پیمان را پاک درافتادم ز مستی بر سر خاک (ب) چند دام از زهد سازی و دم از طاعت زنی ما هم از دام تو دوریم و هم از دم فارغیم			۰/۵												
۲۲	تفاوت معنایی و کاربرد واژه «دشت» را در دو بیت زیر بررسی کنید. (الف) نهادند بر دشت هیزم دو کوه جهانی نظاره شده هم‌گروه (ب) سواران لشکر برانگیختند همه دشت پیشش درم ریختند			۱												
۲۳	نقد و تحلیل نظم و نثر بیت زیر را از نظر تاریخ ادبیات، سبک‌شناسی و زیبایی‌شناسی بررسی کنید. «مانند پنبه‌دانه که در پنبه تعبیه است اجرام کوه‌هاست نهان در میان برف» (کمال‌الدین اسماعیل)			۱/۵												
۲۴	متن زیر را از نظر سبک‌شناسی بررسی کنید. «مَتّ خدای را عَزَّوَجَلَّ که طاعتش موجب قربت است و به شکر اندرش مزید نعمت، هر نفسی که فرومی‌رود ممدّ حیات است و چون برمی‌آید مفرّح ذات. پس در هر نفسی دو نعمت موجود است و بر هر نعمتی شکری واجب.» (گلستان سعیدی)			۰/۵												
۲۰	جمع نمرات	موفق باشید														

نمره	kheilisabz.com	مدت آزمون: ۹۰ دقیقه	رشته: ادبیات و علوم انسانی	علوم و فنون ادبی (۲)															
نمره	آزمون شماره ۹			ردیف															
۰/۲۵	<p>الف) تاریخ ادبیات (۲ نمره) جاهای خالی را با کلمه‌های مناسب کامل کنید.</p>																		
۰/۲۵	<p>۱ فخرالدین عراقی در هر فصل از مثنوی ..... به یکی از مباحث عرفانی پرداخته و سخن را با تمثیل و حکایت به پایان رسانده است.</p>																		
۰/۲۵	<p>۲ سرودن غزل‌های خیال‌انگیز و به کار بردن مضمون‌های بدیع و گاه دور از ذهن از ویژگی‌های شعر ..... است.</p>																		
۰/۵	<p>۳ کدام گزینه از نتایج بی‌توجهی حکومت صفوی به شعر ستایشی و درباری نیست؟ (۱) شاعران به مضامین پند و اندرز، توصیف و بیان امور طبیعی روی آوردند. (۲) گروه و طبقات مختلف، مدعی شعر و شاعری شدند. (۳) شاعران مدیحه‌سرا برای امرار معاش یا ثروت‌اندوزی راهی دیار هند شدند. (۴) شاعران در قهوه‌خانه‌ها به مشاعره و مناظره و نقد آثار یکدیگر می‌پرداختند.</p>																		
۱	<p>۴ هر یک از توضیحات ستون «الف» را به گزینهٔ مربوط به آن در ستون «ب» وصل کنید. (یک مورد در ستون «ب» اضافه است.)</p> <table border="1" data-bbox="606 716 1436 963"> <thead> <tr> <th>«الف»</th> <th>«ب»</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>۱) بسیاری از تک‌بیت‌های غزل او ضرب‌المثل شده‌اند.</td> <td>● باافغانی شیرازی</td> </tr> <tr> <td>۲) دقت، ظرافت و رقت معانی از ویژگی‌های شعر اوست.</td> <td>● وحشی بافقی</td> </tr> <tr> <td>۳) در سرودن شعر مذهبی معروف است.</td> <td>● محتشم کاشانی</td> </tr> <tr> <td>۴) سبک شعرش حد وسط سبک عراقی و هندی است.</td> <td>● صائب تبریزی</td> </tr> <tr> <td></td> <td>● بیدل دهلوی</td> </tr> </tbody> </table>				«الف»	«ب»	۱) بسیاری از تک‌بیت‌های غزل او ضرب‌المثل شده‌اند.	● باافغانی شیرازی	۲) دقت، ظرافت و رقت معانی از ویژگی‌های شعر اوست.	● وحشی بافقی	۳) در سرودن شعر مذهبی معروف است.	● محتشم کاشانی	۴) سبک شعرش حد وسط سبک عراقی و هندی است.	● صائب تبریزی		● بیدل دهلوی			
«الف»	«ب»																		
۱) بسیاری از تک‌بیت‌های غزل او ضرب‌المثل شده‌اند.	● باافغانی شیرازی																		
۲) دقت، ظرافت و رقت معانی از ویژگی‌های شعر اوست.	● وحشی بافقی																		
۳) در سرودن شعر مذهبی معروف است.	● محتشم کاشانی																		
۴) سبک شعرش حد وسط سبک عراقی و هندی است.	● صائب تبریزی																		
	● بیدل دهلوی																		
۰/۲۵	<p>ب) سبک‌شناسی (۲ نمره) درستی یا نادرستی جملهٔ زیر را مشخص کنید.</p>																		
۰/۲۵	<p>۵ کتاب «احسن‌التواریخ» از خواندمیر نثر بینابین دارد.</p>																		
۱	<p>۶ چه عواملی نثر سبک هندی را از رونق انداخت؟</p>																		
۱	<p>۷ جدول را کامل کنید.</p> <table border="1" data-bbox="303 1254 1244 1388"> <thead> <tr> <th>نوع نثر</th> <th>نویسنده</th> <th>کتاب</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>.....</td> <td>.....</td> <td>۱- محبوب‌القلوب</td> </tr> <tr> <td>.....</td> <td>قاضی نورالله شوشتری</td> <td>۲- .....</td> </tr> </tbody> </table>				نوع نثر	نویسنده	کتاب	.....	.....	۱- محبوب‌القلوب	.....	قاضی نورالله شوشتری	۲-						
نوع نثر	نویسنده	کتاب																	
.....	.....	۱- محبوب‌القلوب																	
.....	قاضی نورالله شوشتری	۲-																	
۰/۵	<p>پ) موسیقی شعر (۶ نمره) گزینهٔ درست را انتخاب کنید.</p>																		
۲	<p>۸ وزن بیت «سلسلهٔ موی دوست حلقهٔ دام بلاست/ هر که در این حلقه نیست فارغ از این ماجراست» در کدام گزینه آمده است؟ (۱) مفتعلن فاعلن مفتعلن فاعلن (۲) مفعول مفاعیلن مفعول مفاعیلن (۳) مفعول فاعلاتن مفعول فاعلاتن (۴) مستعلن مفعولن مستعلن مفعولن</p>																		
۱/۵	<p>۹ بیت‌های زیر را متناسب با پایه‌های آوایی تفکیک کنید. وزن آن‌ها را بنویسید و با ذکر دلیل بنویسید آیا وزن این بیت‌ها همسان دولختی (دوری) است. الف) چه رها کنی به شوخی سر زلف دلربا را / که از او به هم برآری همه وقت خلق ما را ب) تو می‌روی و جانم خواهدشدن ز هجرت / ای درد نظامی را درمان که خواهی شد؟</p>																		
۱/۵	<p>۱۰ بیت زیر را متناسب با پایه‌های آوایی تفکیک کنید. وزن و نشانه‌های هجایی آن را در خانه‌ها جای دهید. در حقیقت یار یکدل کیمیاست / چون صدف کیمیا و چون در، پر بهاست</p> <table border="1" data-bbox="399 1881 1388 2083"> <tbody> <tr> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td>پایه‌های آوایی</td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td>وزن</td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td>نشانه‌های هجایی</td> </tr> </tbody> </table>								پایه‌های آوایی					وزن					نشانه‌های هجایی
				پایه‌های آوایی															
				وزن															
				نشانه‌های هجایی															

شماره	kheilisabz.com	مدت آزمون: ۹۰ دقیقه	رشته: ادبیات و علوم انسانی	علوم و فنون ادبی (۲)
ردیف	آزمون شماره ۹			نوبت دوم پایه یازدهم دوره متوسطه دوم
۱	نام وزن و واژه‌های معادل علامت‌های زیر را بنویسید. الف) --UU- : (ب) UU-- : (پ) --U- : (ت) UU-- :			
۰/۵	گزینه درست را انتخاب کنید. پایه‌های آوایی کدام گزینه با بقیه متفاوت است؟ ۱) دریا دل ۲) کجایی ۳) کبوتر ۴) خدایا			
۰/۵	وزن کدام بیت «فعولن فعولن فعولن فعولن» است؟ الف) الفبای درد از لبم می‌تراود نه شبنم که خون از شبنم می‌تراود ب) گر رود دیده و عقل و خرد و جان تو مرو که مرا دیدن تو بهتر از ایشان تو مرو			
۰/۵	<u>ت) زیبایی‌شناسی (۶ نمره)</u> درستی یا نادرستی جمله زیر را مشخص کنید. در بیت «دامن‌کشان که می‌روی امروز بر زمین / فردا غبار کالبدت بر هوا رود» دو کنایه وجود دارد.			
۱	در بیت زیر چند تشبیه به کار رفته است؟ نوع آن‌ها را مشخص کنید. دلیم که چون سر زلف تو می‌رود بر باد به دام عشق درافتاد هر چه بادا باد			
۰/۵	تفاوت معنایی و کاربرد واژه «خون» را در دو بیت زیر تحلیل کنید. الف) قصد جانم کرد یار دل‌نواز ریخت خونم بی‌گناه آن سرو ناز ب) من چه دانستم که اویم دشمن است در پی قصد من و خون من است			
۱	بیت زیر را از نظر آرایه‌های ادبی استعاره و کنایه بررسی کنید. دست هجر تو دهانم را دوخت تا نگویم که مکن پرده‌داری			
۱	مفهوم کنایه‌ها را بنویسید. الف) چو نامردم آواز مردم شنید میان خطر جای بودن ندید ب) نرفتم به محرومی از هیچ کوی چرا از در حق شوم، زردروی؟			
۰/۵	در بیت زیر چند استعاره به کار رفته است؟ کدام پایه تشبیه در آن‌ها دیده می‌شود؟ ملکا، مها، نگارا، صنما، بتا، بهارا متحیرم ندانم که تو خود چه نام داری			
۰/۵	اضافه‌های استعاری را در بیت زیر بیابید. کی‌ام؟ شکوفه اشکی که در هوای تو هر شب ز چشم ناله شکفتم به روی شکوه دویدم			
۱	در بیت زیر استعاره را پیدا کنید، آن را به یک تشبیه تبدیل کنید، پایه‌های تشبیه را در آن نشان دهید. ای گل تازه که بویی ز وفا نیست تو را خبر از سرزنش خار جفا نیست تو را			
۰/۵	<u>ت) نقد و تحلیل شعر و نثر (۴ نمره)</u> بیت‌های زیر را بخوانید. الف) قمری ریخته‌بالم به پناه که روم؟ تا به کی سرکشی ای سرو خرامان از من؟ ب) دائم گل این بستان، شاداب نمی‌ماند درباب ضعیفان را در وقت توانایی			
۲	۱) شعرها را از نظر تاریخ ادبیات و سبک‌شناسی بررسی کنید. ۲) یک ویژگی فکری شعر «ب» را بنویسید. ۳) آرایه استعاره را در شعر «ب» پیدا کنید. ۴) در شعر «الف» یک کنایه نشان دهید.			
۰/۵				
۰/۵				
۰/۵				
۰/۵	یک مورد ویژگی زبانی برای بیت زیر بنویسید و مشخص کنید مربوط به کدام سبک است. سبزه اندر سبزه بینی سپهر اندر سپهر خیمه اندر خیمه بینی حصار اندر حصار			
۲۰	جمع نمرات موفق باشید			

پاسخ‌نامه تشریحی

◀ آزمون شماره ۱ (نوبت اول) ▶

۱- کمال‌الدین اسماعیل

۲- الف) گسترش زبان و ادبیات فارسی در عراق عجم (اصفهان، ری، همدان، اراک کنونی و ...) / پدیدآمدن آثار ارزشمند / ایجاد زمینه‌های تغییر سبک از خراسانی به عراقی / پدیدآمدن قالب‌های جدید در شعر و نثر

ب) زبان و ادبیات فارسی دچار سستی و نابسامانی شد.

۳- الف) عظاملک جوینی - مصنوع و دشوار

ب) سعدی - مسجع و فنی

پ) المعجم فی معاییر اشعار العجم - نثر ساده و عالمانه

۴- الف) اخلاقی

ب) شاهرخ

۵- الف) نادرست؛ مکاتیب، مجموعه نامه‌های مولانا به قلم خود اوست.

ب) درست

۶- الف)

پایه‌های	شک	ر	ک	ن	د	ع	ا	ر	ف	ح	ق	ک	ز	ه	ت	م	بُ	ر	د	ی	م	س	بَق
آوایی	ب	ر	ز	ب	ر	ه	ف	ت	ط	بَق	ا	خ	ت	ر	ز	خ	ش	ن	د	ش	د	م	د

ب)

پایه‌های آوایی	خ	ا	م	ر	ا	جُز	آ	ت	ش	ه	ج	رُ	ف	ر
کی	پ	ز	د	کی	وا	ر	ها	ند	از	ن	فاق			

۷- در حقیقت وزن از چینش منظم پایه‌های آوایی یا ارکان عروضی به دست می‌آید.

۸- طلوع خورشید را بیان می‌کند.

۹- باران بارید.

۱۰- الف) زیبایی

ب) نافذبودن

۱۱- الف) نادرست؛ سه تشبیه فشرده وجود دارد:

مس وجود / کیمیای عشق / زر شوی

ب) درست؛ عشق به بلا و کربلا تشبیه شده است.

۱۲- الف) مرغ؛ مشبّه‌به

ب) وجه‌شبه

۱۳- الف) قلمرو ادبی

ب) قلمرو فکری

۱۴- الف) رواج روحیه پهلوانی و حماسی

ب) ذهن‌گرایی یا توجه به دنیای درون (پ) شادی‌گرایی

۱۵- رواج روحیه عرفانی و اخلاقی / بی‌اعتباری دنیا

۱۶- حافظ شاعر قرن هشتم است و به سبک عراقی شعر می‌سروده؛ بنابراین ویژگی‌های

سبک عراقی را می‌توان در شعر او دید:

۱) لغات و ترکیبات عربی (صوفی، عرضه، فانی، معانی، مجموعه)

۲) لغات مهجور فارسی نسبت به سبک خراسانی در آن دیده نمی‌شود.

۳) روانی و سادگی متن کم شده و به سوی دشواری حرکت کرده است.

۱۷- الف) فاعلاتن

ب) وزن

۱۸- الف) مستغعلن

ب) مفتعلن

۱۹-

پایه‌های آوایی	ر	ح	م	تا	ر	ب	د	ب	ر	ا	مُ	ر	غ	س	ح	ر	خ	ا	ن	چ	من
وزن	ک	و	ب	ما	ن	د	ز	گ	ل	ط	ر	ف	گ	ل	س	ت	ا	ن	م	ح	ر
نشانه‌های هجایی	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

۱- هجای کوتاه در مقابل هجای بلند قرار گرفته و بنا بر ضرورت وزن، بلند تلفظ می‌شود.

۲- بنا بر ضرورت وزن، دو هجای کوتاه را معادل یک هجای بلند به حساب می‌آوریم.

۲۰- الف) قرینه

ب) علاقه

۲۱- الف) مجاز از محتویات پیمانه

ب) مجاز از سخن گفتن

۲۲- الف) دشت در معنای حقیقی خود به کار رفته است.

ب) دشت: مجاز است و در معنای غیرحقیقی خود به کار رفته است؛ به معنی: افرادی که در دشت حاضر بودند یا سپاهیان.

۲۳- تاریخ ادبیات: استفاده از واژه‌های عربی (تعبیه، اجرا) و نیز تشبیه خیال‌انگیز، حکایت از آن دارد که این شعر متعلق به سده‌های ۶، ۷ و ۸ است.

سبک‌شناسی: به سبک عراقی سروده شده است.

زیبایی‌شناسی: از آرایه تشبیه به زیبایی در بیت استفاده شده است. کوه‌های پنهان در میان برف را مانند پنبه‌دانه پنهان‌شده در پنبه دانسته است.

۲۴- متن بخشی از مقدمه گلستان سعدی است که در قرن هفتم تألیف شده است. به سبک عراقی مانند دیگر آثار سعدی نزدیک است. او ادامه گلستان را نیز با همین سبک

نوشته است که از ویژگی‌های آن می‌توان به این موارد اشاره کرد: ۱) کاربرد لغات عربی فراوان (ممت، عَزَّوَجَلَّ، قربت، مزید و ...) ۲) دارای مضمون عرفانی است.

پایه‌های آوایی	دَر خ قی ق ت	یا ر یک دل کی م یاست
وزن	فَاعِلَاتِن	فَاعِلِن
نشانه‌های هجایی	- U - - U - - U -	- U - - U - - U -

۱۱- الف (مفتعلن / ب) فعلاتن / پ) فاعلاتن / ت) فعولن

۱۲- گزینه «۱» دریادل: (- -) بقیه گزینه‌ها: (- U)

۱۳- «الف»

۱۴- درست؛ دامن‌کشان رفتن کنایه از: با غرور راه‌رفتن، تفاخر کردن / غبار کالبد کسی بر هوا رفتن: کنایه از مردن او

۱۵- دو تشبیه / دلم چون سر زلف تو بر باد می‌رود: تشبیه گسترده دام عشق: تشبیه فشرده

۱۶- الف) خون در معنای واقعی خود (مایعی سرخ‌رنگ که در رگ جریان دارد) به کار رفته است.

ب) خون (در قصد خون کسی بودن) مجاز از کشتن است.

۱۷- کنایه: دوختن دهان: وادار کردن کسی به سکوت / پرده‌دری نکردن: آشکارنکردن راز استعاره: دست هجر (از نوع اضافه استعاری)

۱۸- الف) جای بودن ندیدن: فرار کردن ب) زردروی شدن: شرم‌منده و خجلت‌زده شدن

۱۹- شش استعاره / در هر شش استعاره مشبّه ذکر شده است.

(شاعر محبوب خود را ملک، ماه، نگار، صنم، بت و بهار دانسته است.)

۲۰- چشم ناله / روی شکوه

۲۱- گل تازه: استعاره از معشوق است.

معشوق یا محبوب مانند یک گل تازه و باطراوات است و ماندگاری ندارد.

۲۲- الف) (۱) مضمون‌سازی از هر چیزی در عالم طبیعت از ویژگی‌های آن است که

در سبک هندی یافت می‌شود و مربوط به قرن‌های دهم و یازدهم است. شعر از کلیم همدانی (شاعر قرن یازدهم) است و به سبک هندی سروده شده است.

ب) بی‌اعتباری دنیا از اندیشه‌های غالب سبک عراقی است و مربوط به قرن‌های هفتم تا نهم است. شعر از سعدی است.

۲) ناپایداری روزگار / کمک به دیگران از مفاهیم به‌کاررفته در شعر سعدی است.

۳) بستان استعاره از دنیا است.

۴) سرکشیدن: کنایه از دوری کردن و عصیان کردن

۲۳- استفاده از واژه «اندر» مربوط به سبک خراسانی است.

آزمون شماره ۹ (نوبت دوم)

۱- عشاق‌نامه

۲- بیدل دهلوی

۳- گزینه «۴»

۴- (۱) صائب تبریزی (۲) بابافغانی شیرازی (۳) محتشم کاشانی (۴) وحشی بافقی

۵- نادرست؛ احسن‌التواریخ از حسن‌بیگ روملو است.

۶- بی‌دقتی در ذکر تاریخ و حوادث تاریخی و رواج مدح و چاپلوسی - کاربرد شعرهای ضعیف در متن کتاب‌های نثر

۷- (۱) محبوب‌القلوب: میرزا برخوردار فراهی - نثر مصنوع

(۲) مجالس‌المؤمنین: نثر ساده

۸- گزینه «۱»

سل	س	ل	ی	مو	ی	دوست	حَل	قِ	ی	دا	م	ب	لاست
هر	ک	د	رین	حل	ق	نیست	فا	ر	غ	زین	ما	ج	راست
-	U	U	-	-	U	U	-	U	-	-	U	-	-

۹- الف) وزن بیت دوری است، چون هر مصراع به دو پاره تقسیم شده که وزن یکسانی دارند.

پایه‌های آوایی	چ ر ها گ نی ب شوخی	س ر زل ف دل ز با را
وزن	فَعْلَاتُ	فَعْلَاتُ

وزن آن فَعْلَاتُ فاعلاتن فَعْلَاتُ فاعلاتن است.

پایه‌های آوایی	ت می ز وی ئ جا نم	خا هد ش د نر هج رت
وزن	مَفْعُولُ	مَفْعُولُ

وزن بیت «ب» نیز دوری است، چون از دو پاره تشکیل شده که وزن یکسانی دارند: مَفْعُولُ مفاعیلن / مَفْعُولُ مفاعیلن

بنابراین هر دو بیت چهار پایه آوایی دارند و هر مصراع آن‌ها از دو پاره همسان تشکیل شده است. هر مصراع در حکم یک بیت است.

درس نامه توپ برای شب امتحان

درس تاریخ ادبیات فارسی در قرن های ۷، ۸ و ۹

قرن هفتم

زمینه تغییر سبک از خراسانی به عراقی

- ۱ برخی از عوامل سیاسی و اجتماعی؛ مثل: روی کار آمدن حکومت های غزنوی و سلجوقی
- ۲ تغییر جغرافیایی مرکزیت ادبی و سیاسی از خراسان به عراق عجم

سبک های فرعی میان سبک خراسانی و سبک عراقی

- ۱ سبک بینابین
- ۲ سبک آذربایجانی

مدت زمان سبک عراقی:

از اوایل قرن هفتم تا اوایل قرن دهم به مدت ۳۰۰ سال
حمله مغول:

- اوایل قرن هفتم (۶۱۶ ه.ق.)
- نابودی خراسان و از بین رفتن مدارس فراوانی که مهد علم و فرهنگ بودند.

کشته شدگان معروف حمله مغول:

- ۱ نجم الدین گبری (عارف معروف)
- ۲ فریدالدین عطار نیشابوری (عارف و شاعر معروف)
- ۳ کمال الدین اسماعیل (شاعر معروف، مداح جلال الدین خوارزمشاه)

علت گسترش عرفان در شعر این دوره

سرخوردگی مردم در اثر حمله مغول، منزوی شدن و روی آوردن به تصوف و شعر عرفانی

مضامین شعر عرفانی:

- ۱ تکیه بر عواطف انسانی
- ۲ ترویج روحیه تسامح و تساهل (آسان گیری و تعصب نداشتن)
- ۳ خدمت به خلق
- ۴ آزادگی
- ۵ بی ثباتی دنیا

رونق گرفتن زبان فارسی

در اثر برجیده شدن خلافت عباسیان در اواخر دوره مغول زبان رسمی و رایج عربی و نگارش به آن از رواج افتاد و زبان فارسی رونق بیشتری گرفت.

دلیل نام گذاری سبک عراقی

بعد از مغول کانون های فرهنگی از خراسان به عراق عجم منتقل شد. شاعران و نویسندگان بزرگ این دوره غالباً از شهرهای عراق عجم (اصفهان، همدان، ری، اراک و ...) بودند.

قوت و ضعف زبان و ادبیات فارسی

عوامل ضعف:

- ۱ کشته شدن بسیاری از دانشمندان و ادیبان
- ۲ از بین رفتن دربارهای ادب دوست و خاندان های فرهنگ پرور

عوامل قوت:

- ۱ ترویج زبان و ادبیات فارسی در ناحیه عراق عجم با انتقال مرکزیت قدرت از خراسان به مرکز ایران
- ۲ پدید آمدن آثار ارزشمند در این نواحی
- ۳ پیدایش قالب های جدید در شعر و نثر

ویژگی های شعر در قرن ۷

- ۱ شعر این عصر، نرم و دلنشین و معنا برتر، انسانی و آسمانی است.
- ۲ کم رنگ شدن قالب قصیده به دلیل بی توجهی بیشتر شاعران به حاکمان
- ۳ گسترش غزل به عنوان زبان دل و عشق
- ۴ برجسته شدن قالب مثنوی برای ظهور مضامینی مانند عاطفه، اخلاق و عرفان. (مثنوی مولوی، حماسه های عرفانی است که قهرمانش، انسانی پاک نهاد و خداجو است و به نبرد با هوای نفس می شتابد.)

جریان های نثر در این دوره:

- ۱ «ساده نویسی»
- در آثاری مثل: طبقات ناصری و مرصاد العباد
- ۲ «پیچیده نویسی» با محتوای عمدتاً تاریخ حاکمان وقت
- در آثاری مثل: تاریخ و صاف و تاریخ جهانگشای جوینی

شخصیت های ادبی قرن هفتم

مولوی (جلال الدین بلخی):

- از شاخص ترین شاعران عارف
- در دو محور «اندیشه» و «احساس» آثار جاودانه ای پدید آورد. (یعنی آثارش هم معانی فکری عمیقی دارند و هم بار احساسی و عاطفی سرشار.)
- آثار شعری: «مثنوی معنوی» و «دیوان شمس»
- آثار به نثر: فیه ما فیه و مجالس سبعه (که مولانا آن ها را گفته و شاگردانش نوشته اند)، مکاتیب (که مجموعه نامه های مولانا به قلم خود اوست).

سعدی:

- فرمانروای ملک سخن
- به مدت سی و پنج سال سفر کرد.
- آثار: «گلستان» به نثر مسجع و «بوستان» در قالب مثنوی
- ← این آثار، درس اخلاق و حکمت می آموزند.
- سخنگوی ضمیر خودآگاه ایرانی در ادبیات پندآموز (تعلیمی)
- سرآمد شاعران و نویسندگان ایران در سرودن غزل های عاشقانه
- طبع آزمایی در اغلب قالب های ادبی

فخرالدین عراقی:

- غزل های عرفانی زیبا
- مثنوی «عشاق نامه» او مشهور است.
- در هر فصل از این مثنوی به یکی از مباحث عرفانی پرداخته و سخن خود را با تمثیل و حکایت به پایان رسانده است.
- کتاب «لمعات» او نیز در قالب نثر و نظم، سیر و سلوک عارفانه را بیان کرده است.

نجم الدین رازی (معروف به نجم دایه):

- از منشیان و نویسندگان توانا و عارفان وارسته
- کتاب «مرصاد العباد من المبدأ الی المعاد» را در بیان سلوک دین و تربیت نفس انسانی نوشت.
- ویژگی های کتاب:

- ۱ گاهی ساده و گاهی دارای سجع و موازنه
- ۲ در خلال موضوعات کتاب، احادیث، آیات و اشعاری از خود و شاعران دیگر نقل می کند.
- ۳ نثری شیوا، آراسته و دل انگیز دارد.
- ۴ داشتن مرتبه ای والا در میان متون عارفانه

عظاملك جوينی:

- از نثرويسان اين دوره
- خاندان او از افراد بانفوذ حكومت مغولان بودند.
- پرداختن به كارهاي ديواني از نوجواني و حضور در سفرهاي بسيار همراه مغولان
- تأليف كتاب «تاريخ جهانگشا»

- موضوعات كتاب:

- 1 شرح ظهور چنگيز
- 2 احوال و فتوحات او
- 3 تاريخ خوارزمشاهيان
- 4 فتح قلعه‌هاي اسماعيليه
- 5 حكومت جانشينان حسن صباح

- نثر كتاب: مصنوع و دشوار

خواجه رشيدالدين فضل‌الله همداني:

- از چهره‌هاي علمي و سياسي در عصر ايلخانان مغول
- وزير مقتدر غازان خان و اولجايتو
- مهم‌ترين كتاب: «جامع‌التواريخ»
- ويژگي كتاب: نثري عالمانه و پخته
- اقدام مهم فرهنگي: تأسيس عمارت ربع رشيدى در تبريز (مجموعه دانشگاهي)

شمس قيس رازي:

- اثر معروف: «المُعجَم في معاير اشعار العجم» (فرهنگ قوانين شعر فارسي)
- ويژگي‌هاي كتاب:

- 1 موضوع: علم عروض، قافيه، بديع و نقد شعر
- 2 داراي نثري مصنوع در مقدمه و ساده و عالمانه در اصل كتاب

قرن هشتم

ازادى اعتقادى

مطرح شدن عقايد مذهبي مختلف به دليل بي‌اعتقادى برخى از ايلخانان مغول و بي‌تعصبى برخى ديگر

گسترش قلمرو زبان فارسى

از شبه‌قاره هند تا آساي صغير، مردمانى به اين زبان سخن مى‌گفتند؛ اما مناطقي مثل مركز ايران (عراق عجم) و به ويژه شهر شيراز در حكم مركز ادبي اين عصر به شمار مى‌رفتند.

ويژگي‌هاي ادبي

- 1 از رونق افتادن قصيده به دليل از بين رفتن دربارهاي ادب‌دوست و ايراني‌تبار
- 2 سستي زبان شعر جز در سروده‌هاي شاعران شاخص؛ مانند: خواجه و حافظ

شخصيت‌هاي ادبي قرن هشتم

خواجه كرماني:

- از غزل‌سرايان برجسته اين دوره
- غزل‌هاي او بر حافظ تأثيرگذار بوده است.
- چند مثنوي به پيروي از پنج گنج نظامي سروده كه نشان‌دهنده استادى او در شاعري است.
- شعر او در مجموع، كمال‌يافته و پخته است.

ابن يمين:

- شاعر عصر سربداران
- مردى گوشه‌گير و دهقان‌پيشه
- مهم‌ترين اشعار: قطعات اخلاقي
- مضامين اصلي شعر: قناعت‌پيشگي و بي‌اعتبارى دنيا

حافظ:

- سرآمد شاعران اين قرن
- به اوج رساندن غزل فارسي با تلفيق عشق و عرفان
- لحن اشعار: گزنده، طنزآميز و سرشار از خيرخواهي و اصلاح‌طلبي
- در غزل او، فرهنگ گذشته ايران با همه كمال ايراني - اسلامي خود رخ مى‌نمايد.
- شعرش به قول خود او همه «بيت‌الغزل معرفت» است.

سلمان ساوجي:

- پيروي از سعدى و مولوى در غزل
- سرودن قصايدى در سبك عراقى
- سرودن مثنوي جمشيد و خورشيد به شيوه داستان‌هاي نظامي

عبيد زاكاني:

- نکته‌يابي و انتقادهاي ظريف اجتماعي او معروف است.
- تزوير و رباكارى حاكمان را در آثارش به تصوير مى‌كشيد.
- آثار نثر: رساله دلگشا، اخلاق الاشراف و صد پند (همگي به طنز)
- در منظومه «موش و گربه» ناهنجاري‌هاي اجتماعي را به شيوه تمثيل و طنز بيان کرده است.

حمدالله مستوفى:

- از مورخان مشهور ايران در اين عهد
- اثر: «تاريخ گزيده»:

شامل: 1) تاريخ پيامبران 2) خلفاي چهارگانه 3) خلفاي بنى عباس 4) تاريخ ايران تا سال 730 هـ. ق.

قرن نهم

نابودى مجدد ايران

بعد از غارت‌ها و ويرانگري‌هاي مغولان، ايران دستخوش حمله تيمور گوركاني شد و آن چه از حمله مغول سالم و نيمه‌سالم مانده بود (مثل فارس) و يا مختصر تجديد حياتي در زمان ايلخانان مغول (جانشينان چنگيز) کرده بود، همه از ميان رفت.

ويژگي‌هاي سلسله تيموريان

- 1 دوران حكومت: نيمه دوم قرن هشتم تا اوایل قرن دهم
- 2 مانند مغولان بعد از مدتي در ايران متمدن شدند.
- 3 رواج هنرهايي چون مينياتور، معماری و تذهيب
- 4 ادامه تاريخ‌نويسى

رونق يافتن ادبيات (امثال جامي و دولت‌شاه كتاب‌هاي ارزشمندی نوشتند) ولي اين رونق، بنيادى نيست.

6 كتاب‌هاي تحقيقي، سطحى و ادبيات نيز تقليدى و فاقد نوآورى است.

7 پرداختن به فرهنگ و ادبيات ايران به وسيله شاهرخ پسر تيمور و باسنقر نوه او

اقدامات شاهان تيمورى:

پس از مرگ تيمور، شاهرخ توانست شهر هرات را مركز فرمانروايى خود قرار دهد. او با علاقه‌اي كه به هنر و فرهنگ اسلامي پيدا كرد، از هنرمندان خوش‌نويس، نقاش و شاعر حمايت نمود. باسنقر ميرزا، پسر او، نيز هنرمند و هنردوست بود و در زمان او هنرمندان، قرآن كريم و شاهنامه فردوسي را به خط خوش نگاشتند و با تصاويرى زيبا آراستند كه از آثار ماندگار هنر اسلامي شد.

شخصيت‌هاي ادبي قرن نهم

جامي:

- معروف‌ترين شاعر اين قرن
- نگارش «بهارستان» به تقليد از «گلستان سعدى»
- پيروي از «تذكرة الاولياى عطار» در كتاب «نفحات الانس» (موضوع: بيان حقايق عرفاني و ذكر احوال عرفا)
- سرودن مثنوي‌هايى به پيروي از «نظامي» مانند مثنوي «تُحفة الاحرار»

شاه نعمت‌الله ولي:

- از شاعران اين قرن
- در تصوف و طريقت مقام بلندی داشته است.
- ديوان شعر او حاوى مضامين عرفاني است.
- وي سرسلسله صوفيان نعمت‌اللهي است.

از نویسندگان این قرن

نگارش «تذکره دولت‌شاه» به نثر، به تشویق امیر علیشیر نوایی

این کتاب شرح احوال بیش از صد تن از شاعران ایرانی از آغاز تا زمان مؤلف است.

درس ۲: تشبیه

شاعران و نویسندگان به زبان، نگاه «زیباشناسانه» دارند.

آن‌ها معانی ذهنی خود را با استفاده از آرایش‌های لفظی و معنوی و عناصر علم بیان به شکل‌های گوناگون به دیگران منتقل می‌کنند و کلام ساده و عادی را به سخنی ادبی و هنری تبدیل می‌کنند.

علم بیان

از نظر ادبی شیوه‌های گوناگونی برای ایجاد تخیل و بیان یک معنا وجود دارند که مهم‌ترین آن‌ها چهار آرایه «تشبیه، مجاز، استعاره و کنایه» هستند و آن‌ها را در حوزه علم «بیان» بررسی می‌کنند.

تعریف تشبیه

برقراری رابطه همانندی میان دو چیز را آرایه تشبیه می‌نامند.

مثال: دانا چو طبله عطار است؛ خاموش و هنرنمای.

فایده تشبیه

کاربرد آن، سخن را خیال‌انگیز می‌کند.

ارکان تشبیه

در هر تشبیه، چهار رکن وجود دارد:

۱- مشبیه:

پدیده‌ای است که آن را به پدیده‌ای دیگر مانند می‌کنیم.

مثال: ایام گل چو عمر به رفتن شتاب کرد

۲- مشبیه‌به:

پدیده‌ای است که مشبیه را به آن مانند می‌کنیم.

مثال: تو همچون گل ز خندیدن لب‌ت با هم نمی‌آید

۳- وجه شبیه:

ویژگی یا صفت مشترک میان مشبیه و مشبیه‌به است.

مثال: گرت ز دست برآید چو نخل باش کریم

۴- آدات تشبیه:

واژه‌ای است که آن را برای بیان شباهت میان دو پدیده به کار می‌بریم.

واژه‌های «چو، مثل، مانند، گویی، همچون، به سان، به کردار و ...» از این دسته‌اند.

مثال: این زبان چون سنگ و هم آهن‌وش است

و آنچه بجهد از زبان، چون آتش است

کلمات مهم

وجه شبیه در مشبیه پرنگ‌تر از مشبیه است.

از میان رکن‌های تشبیه، ذکر مشبیه و مشبیه‌به ضروری است؛ اما وجه شبیه و ادات تشبیه را می‌توان حذف کرد؛ یعنی می‌توان تشبیهی داشت که فقط مشبیه و مشبیه‌به باشد.

مثال: «خورشید تویی و دژه ماییم»

انواع تشبیه

تشبیه را بر حسب تعداد ارکان می‌توان به دو دسته بخش کرد:

۱) گسترده

۲) فشرده

تشبیه گسترده:

به تشبیهی که چهار یا سه رکن را در خود داشته باشد، تشبیه گسترده می‌گویند.

مثال: زندگی آتشگهی دیرنده پابرجاست

گر بیفروزش رقص شعله‌اش در هر کران پیداست

ورنه خاموش است و خاموشی گناه ماست.

(سیاوش کسرابی)

در تشبیه بالا، ادات تشبیه حذف شده است. ← زندگی (مانند) آتشگه پابرجا است.

درس ۲: پایه‌های آوایی

مفهوم نظم

با کمی درنگ و تأمل در پدیده‌ها و عناصر طبیعی، گونه‌های نظم و سامان در رفتار آن‌ها درک می‌شود.

مثال: در پی هم آمدن شب و روز، گردش فصل‌ها، حرکت آهنگین عقربه‌های ساعت، حرکت پای دوچرخه‌سوار و بازگشت آن به نقطه نخست، موزون و موسیقایی است و نوعی تداوم و تکرار منظم را به چشم و گوش شنونده، می‌رساند، که معمولاً گوش‌نواز و دل‌نشین‌اند.

نظم در شعر

کلام منظوم یا شعر هم که آهنگین و موسیقایی است، پایه‌ها و پاره‌های آوایی موزون دارد. اساس وزن شعر را «نظم» تشکیل می‌دهد. تا نظم نباشد، وزنی هم شکل نمی‌گیرد. با خوانش درست شعر، به درنگ منظم و یکنواختی که بعد از هر دسته از هجاها وجود دارد، پی می‌بریم.

پایه یا رکن عروضی

به هر یک از خانه‌های شعر که برش آوایی ایجاد کرده‌اند، «پایه» یا «رکن» می‌گویند. وزن شعر، در حقیقت، حاصل چینش درست و قاعده‌مند پایه‌های آوایی است. با خوانش درست ابیات و جداسازی پایه‌ها و خانه‌ها، می‌فهمیم که بعد از هر پایه، درنگی وجود دارد.

درنگ‌های پایان هر پایه، مرز پایه‌های آوایی را به ما نشان می‌دهند.

مثال: دل می‌رود ز دستم صاحب‌دلان خدا را

دردا که راز پنهان خواهد شد آشکارا

(هافظ)

دِل	مِی	زَ	وَد	زِ	دَس	تَم	صَا	جِب	دِ	لَا	خُ	دَا	رَا
دَر	دَا	کِ	رَا	زِ	پِن	هَائِ	خَا	هَد	شُ	دَا	ش	کَا	رَا

مثال: هر که چیزی دوست دارد، جان و دل بر وی گمارد

هر که محرابش تو باشی، سر ز خلوت بر نیارد

(سهری)

هَر	کِ	چِی	زِی	دو	سِت	دَا	زَد	جَا	نُ	دِل	بَر	وِی	گِ	مَا	رَد
هَر	کِ	مِج	رَا	بِش	تُ	بَا	شِی	سَر	زِ	خَل	وَت	بَر	نُ	یَا	رَد

مثال: بضاعت نیاوردم آلا امید

خدایا ز عفو مکن نامید

(سهری)

بِ	ضَا	عَت	نُ	یَا	وَر	دَ	مِل	لَا	ا	مِید
خُ	دَا	یَا	زِ	عَف	وَم	مَ	گُن	نَا	ا	مِید

تفکیک پایه‌ها و نظم حاصل از آن:

چگونگی تفکیک پایه‌ها و خوانش بیت‌ها، نظم دیداری و شنیداری را به ما نشان می‌دهند. این نظم سبب درک پایه‌های آوایی و لذت از موسیقی متن، می‌شود.